

МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Обґрунтовано необхідність визначення рівня фінансової безпеки підприємства та здійснено аналіз наукових підходів щодо оцінки її рівня

Постановка проблеми. У сучасних мінливих умовах господарювання ризику стають невід’ємною частиною економічних відносин господарського механізму, тобто вони є характерною рисою усіх аспектів діяльності підприємства, у тому числі і фінансової діяльності. Ризику сприяють невизначеність та нестабільність економічного середовища та вимагають від підприємства швидкої адаптації, знання законів розвитку та виживання у ринкових умовах, з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Все це по-новому ставить питання про управління підприємством як суб’єктом ринкових відносин, про його спроможність пристосовуватися до динамічних умов ринку. Тому такою важливою стає потреба у розробці наукових проблем управління фінансовою безпекою підприємства. Особливого значення набуває проблема визначення рівня фінансової безпеки суб’єктів господарювання, що дозволить своєчасно виявити пробіли у фінансовому стані та виправити їх без загрози втрати фінансової стійкості та платоспроможності.

Стан вивчення проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економічної науки найбільше уваги у дослідженнях провідних фахівців приділено методичним розробкам щодо визначення рівня економічної безпеки підприємства. В той же час, питання створення механізму оцінки фінансової безпеки підприємства не отримали значного поширення серед науковців та практиків. Існуючі методики визначення рівня фінансової безпеки підприємства є фрагментарними та недосконалими. Серед проблем теоретичного забезпечення рівня фінансової безпеки підприємства можна назвати відсутність єдиної точки зору, щодо визначення складових фінансової безпеки підприємства, непевність у визначенні складу індикаторів фінансової безпеки підприємства, їх градації та інтерпретації.

Мета дослідження. Визначення наукових підходів щодо оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, їх аналіз та порівняння.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми визначення рівня фінансової безпеки підприємства знайшли своє відображення у працях таких науковців як І.О. Бланк, К.С. Горячева, С.Н. Ілляшенко, Ю.Б. Кракос, Н.І. Серик, О.В. Ареф’єва, Т.Б. Кузенко, Л.І. Донець, Н.В. Ващенко, О.М. Підхонний, Л.С. Яструбецька. Проте, питання оцінки фінансової безпеки підприємства розглянуто фрагментарно та потребує подальших досліджень.

Викладення основного матеріалу дослідження. У ході вивчення та аналізу фахової наукової літератури [1-11] було визначено, що усі запропоновані методики визначення рівня фінансової безпеки підприємства можна розділити на три великі групи (рис. 1):

- ті, що пропонують оцінювати рівень фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства;
- ті, що пропонують оцінювати рівень фінансової безпеки на основі визначення загального стану фінансової діяльності підприємства;
- ті, що пропонують визначати інтегральний показник фінансової безпеки підприємства.

У методиках першої групи фінансова безпека підприємства розглядається як складова економічної безпеки підприємства і визначається на основі розрахунку фінансових коефіцієнтів. Так, на думку, С.Н. Ілляшенка оцінку фінансової безпеки підприємства необхідно здійснювати на основі аналізу його фінансової стійкості, тобто визначення ступеню достатності власних чи позичених оборотних засобів для виконання виробничо-збутової діяльності. При цьому оціночними показниками будуть наступні [7, с.13]:

$\pm E_B$ – надлишок (+) чи нестача (-) власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів та покриття витрат на господарську діяльність підприємства;

$\pm E_m$ – надлишок (+) чи нестача (-) власних оборотних коштів, а також середньострокових та довгострокових кредитів та інших позик;

$\pm E_n$ – надлишок (+) чи нестача (-) загальної величини оборотних засобів.

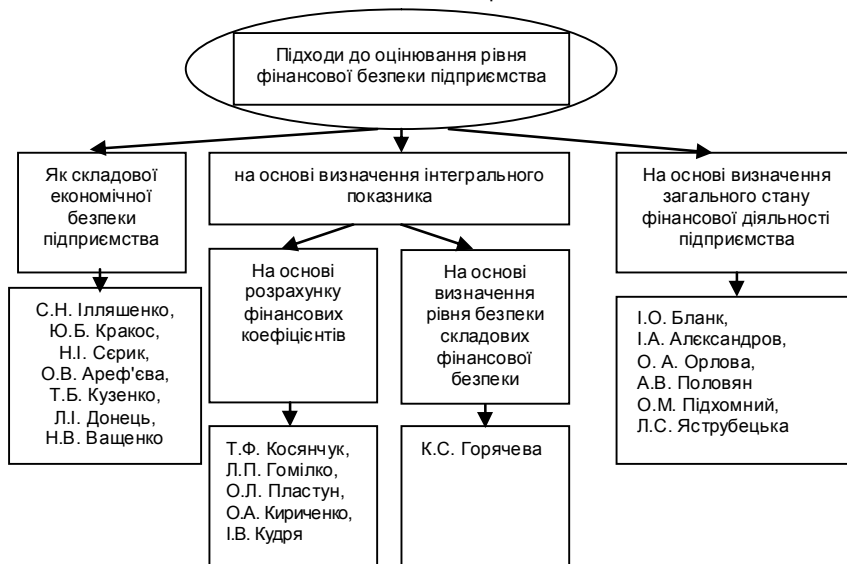

Рисунок 1. * Основні методи оцінки рівня фінансової безпеки підприємства

* Розроблено автором з використанням джерел [1-11]

Ці показники відповідають показникам забезпеченості запасів та витрат джерелами їх формування та розраховуються за формулами:

$$\pm E_B = E_B - Z, \tag{1}$$

де E_B – сума власних оборотних коштів підприємства; Z – сума запасів та витрат підприємства.

$$\pm E_m = (E_B + K_m) - Z, \tag{2}$$

де K_m – середньострокові та довгострокові кредити та позики підприємства.

$$\pm E_n = (E_B + K_m + K_t) - Z, \tag{3}$$

де K_t – короткострокові кредити та позики підприємства.

Також, в залежності від значень оціночних показників С.Н.Ілляшенко виділяє п'ять зон фінансової стійкості, що відповідає п'яти рівням фінансової безпеки: абсолютна фінансова стійкість та абсолютна безпека (підприємству повністю достатньо власних оборотних коштів для функціонування); нормальна фінансова стійкість та нормальний рівень безпеки (підприємство використовує практично лише власні оборотні кошти для формування запасів та забезпечення витрат); нестійке фінансове становище та нестабільний рівень безпеки (підприємству недостатньо власних оборотних коштів і воно має потребу у використанні середньострокових та довгострокових позикових коштів); критичний фінансовий стан та критичний рівень безпеки (підприємство для фінансування своєї діяльності використовує крім середньострокових та довгострокових кредитів ще й короткострокові позики); кризовий фінансовий стан та кризовий рівень безпеки (підприємство не в змозі забезпечити фінансування своєї діяльності ані власними, ані запозиченими коштами, тобто підприємство знаходиться на межі банкруства) [7, с. 13].

Варто відзначити, що оцінка рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства на основі аналізу його фінансової стійкості є занадто вузькою і це пов'язано із тим, що крім оборотних коштів, у фінансовій діяльності підприємства задіяні ще й власний основний капітал, прибуток, інвестиції. Також, змістовний аналіз свідчить, що недоцільно відокремлювати один від одного абсолютний і нормальний рівні фінансової безпеки, адже у інтерпретації С.Н.Ілляшенка вони нічим між собою не відрізняються: "достатність власних оборотних коштів" як абсолютний рівень і "підприємство обходиться власними джерелами формування запасів і покриття затрат" як нормальний рівень є тотожними поняттями [5, с. 67].

До першої групи методик оцінки фінансової безпеки підприємства можна віднести розробки О.В.Ареф'євої та Т.Б.Кузенко, які пропонують оцінювати рівень фінансової безпеки підприємства на підставі аналізу індикаторів фінансової безпеки підприємства. У якості індикаторів автори наводять граничні значення фінансових показників (коефіцієнта покриття, коефіцієнта автономії, рівня фінансового левериджу, рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, середньозваженої вартості капіталу, співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості тощо). А на підставі означених показників, підтримуючи погляди С.Н.Ілляшенка виділяють подібні п'ять рівнів фінансової сталості та відповідно п'ять рівнів фінансової безпеки [1, с. 102].

На нашу думку, запропонована методика не є у повній мірі універсальною, адже порогові значення показників значно різняться для підприємств різних галузей господарства. Також, дана методика не дозволяє провести діагностику загроз, що виникають у фінансовій сфері діяльності підприємства.

Дещо інші положення стосовно визначення рівня фінансової безпеки підприємства висувують Ю.Б.Кракос та Н.І.Серик. У своїх працях вони пропонують проводити оцінку фінансової складової економічної безпеки підприємства на основі розрахунку ряду ключових показників, які відображають результати функціонування всіх підсистем підприємства та згруповані за наступними напрямками: управління, економіка, фінанси, виробництво, ділова активність. Отримані ключові показники автори пропонують співставляти із значеннями розробленої діагностичної матриці, що дозволить визначити рівень фінансової складової економічної безпеки підприємства [9, с. 11].

Л.І.Донець, Н.В.Ващенко пропонують оцінювати рівень фінансової складової економічної безпеки підприємства за основними напрямками аналізу, в тому числі фінансової звітності і фінансового становища підприємства, результатів його господарської діяльності [6, с. 82].

На наш погляд, запропонована методика дає змогу проаналізувати лише фактичний фінансовий стан підприємства, а не визначити рівень його фінансової безпеки.

В процесі дослідження було виявлено, що ряд науковців (І.О.Бланк, І.А.Александров, О.А.Орлова, А.В.Половян) пропонують оцінювати фінансову безпеку

підприємства на основі визначення загального стану фінансової діяльності підприємства. Так, І.О.Бланк виділяє наступні системи аналізу фінансової безпеки підприємства: горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, порівняльний аналіз, інтегральний аналіз та аналіз коефіцієнтів. Автор виділяє наступні групи аналітичних фінансових коефіцієнтів: коефіцієнти оцінки фінансової стійкості підприємства, платоспроможності (ліквідності), оборотності активів, оборотності капіталу, рентабельності (прибутковості) [3, с. 121]. На нашу думку, оцінка фінансової безпеки підприємства не може зводитись до простого аналізу фінансового стану підприємств, адже виходячи із особливостей даної економічної категорії, оцінка її рівня потребує особливих підходів та методів. Зокрема, ми вважаємо, що визначення стану фінансової безпеки підприємства потребує застосування індикаторного методу, що дасть можливість ґрунтовно підійти до розробки ефективної системи заходів щодо нейтралізації впливів окремих факторів на фінансову безпеку та дозволить забезпечити підвищення її рівня.

Дещо по-іншому визначають процедуру оцінки фінансової безпеки підприємства І.А.Александров, О.А.Орлова, А.В.Половян, яка, на їх думку, має включати такі основні етапи як: відбір показників, які по своєму змісту охоплюють всі ключові моменти фінансової діяльності підприємства; визначення їх порогових значень; проведення аналізу показників та їх відхилень від порогових значень і визначення загроз фінансової безпеці підприємства та розробка заходів для їх нейтралізації [2, с. 12-19]. Запропонована методика зводиться до аналізу фінансового стану підприємства та не містить будь-яких рекомендацій стосовно визначення нормативних діапазонів рівнів фінансової безпеки підприємства, що може призвести до неадекватних управлінських рішень в галузі фінансової безпеки.

Ще однією позицією є методика запропонована О.М.Підхонним, Л.С.Яструбецькою, за якою автори пропонують здійснювати оцінку рівня фінансової безпеки господарських суб'єктів на основі дослідження грошових потоків підприємств, а саме показника чистого грошового потоку в розрізі видів фінансово-господарської діяльності підприємства. З цієї метою дослідники розробили матрицю динамічної фінансової рівноваги. Такий підхід обумовлений тим, що показник чистого грошового потоку є одним із індикаторів результативності господарської діяльності підприємства та значною мірою визначає його фінансовий стан. Аналіз згаданого показника в розрізі видів діяльності автори пропонують здійснювати, враховуючи той факт, що додатня величина сукупного чистого грошового потоку не завжди є гарантом фінансової стійкості підприємства. Адже грошові потоки тісно пов'язують всі сфери діяльності підприємства – операційну, фінансову та інвестиційну. Також автори пропонують розраховувати якісний показник рівня фінансової безпеки підприємства, що визначається експертним шляхом. [10, с. 73].

На наш погляд, запропонована методика є надто вузькою і це пов'язано із тим, що показник чистого грошового потоку є не єдиним індикатором результативності господарської діяльності підприємства.

У ході аналізу наукової літератури було відзначено, що більш чітко та обґрунтовано оцінка рівня фінансової безпеки підприємства розглянута у методиках третьої групи, які ґрунтуються на визначенні інтегрального показника фінансової безпеки підприємства. Проте існують розбіжності стосовно алгоритму його розрахунку. Зокрема, ряд дослідників визначають інтегральний показник на основі розрахунку фінансових коефіцієнтів [4,8,11]. Так, О.А.Кириченко, І.В.Кудря пропонують систему відносних показників оцінки фінансової безпеки, яка складається з п'яти груп коефіцієнтів: коефіцієнти структури капіталу, ділової активності підприємства, рентабельності, платоспроможності та коефіцієнти, які показують ефективність використання власних оборотних коштів [8, с. 25.].

Л.П.Гомілко та Т.Ф.Косянчук пропонують узагальнюючу оцінку рівня фінансової безпеки підприємства проводити на основі зіставлення граничних та фактичних значень індикаторів. У якості значень

індикаторів, на їх думку, варто приймати нормалізовані значення вихідних показників оцінки рівня безпеки, до складу яких вони відносять тринадцять основних фінансових коефіцієнтів. Загальна оцінка безпеки дається у балах. Бали являють собою суми добутків вагомості кожного показника на клас. Вага показника визначається економістом у залежності від цілей дослідження і важливості показника для обраного напрямку дослідження. На основі проведених розрахунків Л.П. Гомілко та Т.Ф. Косянчук виділяють чотири класи рівня фінансової безпеки: високий, нормальний, передкризовий, критичний [4, с. 47-48].

О.Л. Пластун пропонує здійснювати оцінку рівня фінансової безпеки підприємства на основі семи показників, а саме: коефіцієнту зносу основних засобів, рентабельності активів, фондовіддачі основних засобів, коефіцієнту оборотності активів, коефіцієнту фінансування, втрати платоспроможності та загального коефіцієнту покриття. На базі розрахованих коефіцієнтів здійснюється визначення інтегральної оцінки з максимальною кількістю балів – 100 за наступною формулою:

$$\begin{cases} I = \sum_{i=1}^n MAX_i \times P_i \\ P_i = 1, & K_i > t_i \\ P_i = 0,5, & K_i \in t_i \\ P_i = 0, & K_i < t_i \end{cases} \quad (4)$$

де I – інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки;
 MAX_i – максимальна кількість балів за i -м коефіцієнтом;
 P_i – коригуючий коефіцієнт;
 K_i – фактичне значення i -го коефіцієнта.

Максимальні оцінки в балах пропонується розділити на дві групи: 10 балів – для коефіцієнтів зносу основних засобів, фондовіддачі основних засобів, рентабельності та оборотності активів; 20 балів – для коефіцієнтів покриття, фінансування та втрати платоспроможності. Поправочний коефіцієнт може приймати одне з трьох значень: 0; 0,5 і 1. Вибір поправочного коефіцієнта визначається на основі типових діапазонів, а також рекомендованих нормативних значень окремих коефіцієнтів. За результатами аналізу О.Л. Пластун виділяє три типи оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємства: критичний, недостатній, достатній [11, с. 84-93].

Усі розглянуті вище методики не враховують функціональну структуру фінансової безпеки підприємства та не містять рекомендацій стосовно визначення їх рівня безпеки, що, на нашу думку, свідчить про недосконалість та фрагментарність проведених досліджень.

Трохи інший підхід до розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки підприємства належить К.С. Горячевій. Так, автором розроблені методичні вимоги до показників фінансової безпеки підприємства і здійснено їхній відбір. На підставі відібраних показників запропоновано методику оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, в якій поряд з оцінкою рівня безпеки кожної складової фінансової безпеки підприємства визначається й інтегральний показник рівня фінансової безпеки підприємства в цілому [5]. Загалом, розглянута методика базується на системному підході до оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. У той же час, на наш погляд, методика має ряд недоліків. Зокрема, у своїй роботі К.С. Горячева не визначає порогові значення індикаторів, які застосовуються при проведенні аналізу рівня фінансової безпеки, що не дозволяє визначати реальний

стан показників, а отже і рівні безпеки функціональних складових можуть бути неадекватно встановлені. Така помилка, у свою чергу, може призвести до неточного розрахунку інтегрального індексу фінансової безпеки підприємства. Також, на нашу думку, недоліком запропонованої методики є відсутність рекомендацій щодо визначення рівнів фінансової безпеки підприємства, оскільки це може спричинити прийняття необґрунтованих та неефективних рішень щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, проблема науково-методичного забезпечення оцінювання фінансової безпеки підприємств залишається невирішеною. Ці питання потребують подальших досліджень, а саме необхідно визначити складові фінансової безпеки підприємства, здійснити відбір індикаторів для визначення їх стану, надати індикаторам вагових коефіцієнтів та сформулювати методику визначення інтегрального індексу фінансової безпеки підприємства, що дасть змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо аналізу, відвернення та нейтралізації реальних і потенційних загроз фінансовим інтересам підприємства.

Список використаної літератури:

1. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98 – 103.
2. Александров И.А. Оценка финансовой безопасности промышленного предприятия / И.А. Александров // Научные работы Донецкого государственного технического университета. – Донецк. – 2002. – № 46. – С. 12-19.
3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
4. Гомілко Л.П. Оцінка фінансової безпеки підприємства / Л.П. Гомілко, Т.Ф. Косянчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2006. – № 4. – Т. 2. – С. 46-49.
5. Горячева К.С. Финансовая безопасность предприятия. Суть и место в системе экономической безопасности / К.С. Горячева // Экономист. – 2003. – № 8. – С. 65-67.
6. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К.: Центр учб. літ., 2008. – 240 с.
7. Ильашенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильашенко // Актуальні проблеми економіки. – К. – 2003. – № 3. – С. 12-19.
8. Кириченко О.А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи / О.А. Кириченко, І.В. Кудря // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 10. – С. 22-26.
9. Кракос Ю. Подход к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия / Ю. Кракос, Н. Серик // Экономика. Финансы. Право. – К. – 2006. – № 12. – С. 7-12.
10. Підхомний О.М. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання / О.М. Підхомний, Л.С. Яструбецька // Економічні науки. Серія "Облік і фінанси". Збірник наукових праць. Луцький державний технічний університет Випуск 4 (16) – Ч. 2. – Луцьк, 2007. – С. 73-76.
11. Финансовая безопасность предприятия и банковских учреждений: монография / за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова [А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровский та ін.]. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – 295 с.

МАТВІЙЧУК Л.О. – аспірант Хмельницького національного університету